

Beskikbare Christelik-wetenskaplike Publikasies

rondom die Ekonomie *

1. Teoretiese Grondslae van die Ekonomie

- Dooyeweerd, H.: Het Wetsbegrip in de Economie, in: Mededelingen 1946, pp.2-3 (beskikbaar by E. Beukes (vervolgens E.B.) en D. Strauss (vervolgens D.S.)).
- Strauss, H.J.: Iets oor die Waarde van die Wysbegeerte van die Wetsidee vir die Teoretiese Ekonomie, in: Koers, Deel VII, April 1940, No.5, pp.9-14 (by D.S.).
- Strauss, H.J.: Die Omvang van die Teoretiese Ekonomie, in: Koers, Deel IX, Februarie 1942, No.4, pp.153-156, (by D.S.).
- Strauss, H.J.: Nawoord tot bydrae van Van Aggelen, in: Koers, Deel VIII, Oktober 1940, No.2, pp.59-62 (by D.S.).
- Wemelsfelder, J.: Het Werkelijkheidsbeeld in de Economie, in: Philosophia Reformata (P.R.), 3de kw. 1951, pp.107-125 (by E.B., D.S. en U.O.V.S.-Biblioteek (vervolgens U.V.Bib.)).
- Zuidema, S.U.: Critiek op een oncrtische grondslagenkritiek, in: P.R., 4de kw. 1950, pp.141-156 (by E.B., D.S. en U.V. Bib.).
- Haan, R.L.: Wegen in de Economische Wetenschap I, in: P.R., 3de en 4de kw. 1972, pp.124-155 (by E.B., D.S. en U.V.Bib.).
- Haan, R.L.: Wegen in de Economische Wetenschap II, in: P.R., 1ste kw. 1974, pp.1-40 (by E.B., D.S. en U.V. Bib.).
- Cramp, A.B.: Notes Towards a Christian Critique of Secular Economic Theory, Toronto 1975, 80 pp. (by E.B.).
- Vrieze, M.: Introduction to Economics (Diktaat), 1967, 47 pp. (by E.B. en D.S.).
- Goudzwaard, B.: De Economische Theorie en de Normatieve Aspecten der Werkelijkheid, in: Perspectief 1961, pp.310-323 (by E.B. en D.S.).
- Goudzwaard, B.: Economie tussen afbraak en doorbraak. Verleden en Toekomst van een Gesloten Wereldbeeld, in: P.R., 1ste en 2de kw. 1971, pp.43-54 (by E.B., D.S. en U.V.Bib.).
- Troost, A.: Evangelie en Economische Wetenschap, in: Rondom het Woord, 11de jaargang, No.3, Julie 1969, pp.330-339 (by E.B. en D.S.).
- Schumacher, E.F.: Small is Beautiful, London 1975, 255 pp. (by E.B.) (ter sake, hoewel nie Christelik-reformatories gefundeerd).

* ~~Agter~~aan elke titel sal vermeld word waar hy beskikbaar is.

2. Geschiedenis van die Teoretiese Ekonomie

Strauss, H.J.: Die Ekonomiebegrip by Othmar Spann, in: P.R., 2de kw. 1939, pp.94-117 (by E.B. en D.S.).

Denkers van Deze Tijd, Band III, (Redakteur S.U. Zuidema), Franeker 1957, 260 pp. (by E.B. en D.S.).

Kouwenhoven, A.: Vrijheid en Gelijkheid, Kampen 1965, 268 pp. (by E.B. en D.S.).

3. Enkele Subdissiplines van die Ekonomie

(a) Arbeidsekonomie

Van Riessen, H.: Mens en Werk, gedeelte: De Christen en zijn werk (pp.31-41), Amsterdam 1966 (by E.B. en D.S.).

Strauss, H.J.: Vakbondbeweging, Beroepsegoïsm~~e~~ en Staatkundige Problematiek, Bloemfontein 1970, 36 pp. (by E.B. en D.S.).

Dooyeweerd, H.: De Strijd om het Vraagstuk der Christelijke Vakorganisatie van Werkgevers in het licht van een oude Strijdvraag in de Christelijke Levens- en Wereldbeschouwing, Den Haag 1936, 31 pp. (by E.B. en D.S.).

Roscam Abbing, P.J.: Het pro en contra van de Christelijke organisaties en met name het C.N.V., in: Evangelie en Maatschappij, November 1968, pp.306-322 (by D.S.).

Troost, A.: Het bestaansrecht van het C.N.V. en andere Christelijke organisaties, in: Evangelie en Maatschappij, Nov.1968, pp.323-331 (by D.S.).

Hordijk, A.: De legitimititeit van de Christelijke vakbeweging, in: Evangelie en Maatschappij, Nov.1968, pp.332-344 (by D.S.).

Runner, H.E.: Can Canada Tolerate the C.L.A.C. ? Toronto 1967, 31 pp. (by E.B. en A. Weideman).

Antonides, H.: The Freedom to Work, Toronto 1968, 44 pp. (by A. Weideman).

Seerveld, C.: Labour: A Burning Bush, Rexdale 1965, 26 pp. (by A. Weideman, E.B. en D.S.).

Seerveld, C.: Christian Workers, Units ! Rexdale 1964, 28 pp. (by A. Weideman).

Taylor, E.L.H.: Reformation or Revolution, Nutley 1970, 633 pp. (by E.B. en D.S.).

(b) Bedryfstheorie

Dooyeweerd, H.: Vernieuwing en Bezinning, Zutphen 1963, pp.193-280 (by E.B. en D.S.).

Goudzwaard, B.: The Christian and modern Business Enterprise,

Rexdale 1967, 15 pp. (by E.B.).

Goudzwaard, B.: Aid for the Overdeveloped West, Toronto 1975,
Hoofstukke 4 en 7 (by E.B.).

(c) Groei-ekonomie

Goudzwaard, B.: Economische Macht en Economische onmacht, in: Macht en Onmacht van de Twintigste Eeuw, Amsterdam 1974, pp.53-68 (by E.B. en D.S.).

Goudzwaard, B.: Schaduwen van het groei-geloof (in U.V.Bib.).

Goudzwaard, B.: Aid for the Overdeveloped West, Toronto 1975, Hoofstukke 1,2,3,5, en 6 (by E.B.).

(d) Verdelingseconomie

Troost, A.: Vermogensaanwasdeling en Sociale Ethiek, Kampen 1964, 46 pp. (by D.S.).

Troost, A.: Het Achtste Gebod, in: De thora in de thora, Deel II, pp.99-129 (by D.S. en in 'n Engelse vertaling, opgeneem in International Reformed Bulletin, Jan./April 1966, pp.23-41, by E.B.).

Goudzwaard, B.: Aid for the Overdeveloped West, a.w., Hoofstuk 7.

(e) Handelsreg (Ekonomiese reg)

Dooyeweerd, H.: Individu, gemeenschap en eigendom, in: Verkenningen Amsterdam 1967, pp.147-215 (by E.B. en D.S.).

Dooyeweerd, H.: De sosiologiese verhouding tussen recht en ekonomie en het probleem van het sgn. 'economisch recht', in: Opstelle op het gebied van recht, staat en maatschappij, aangeboden aan prof. dr. A.Anema en prof.dr. P.A. Diepenhorst, Amsterdam 1949, pp.221-265.

(f) Tegniese problematiek en samelewingskritiese besinning

Schuurman, E.: Techniek en Toekomst, Assen 1972, 568 pp. (by E.B. en D.S.).

Schuurman, E.: De Kulturele Spanning tussen Technokratie en Revolusie, Intreerede 1973, 32 pp. (by E.B. en D.S.).

Schuurman, E.: Na-Denken over de Technisch-Wetenschappelijke Kultuur, 1975, 43 pp. (by D.S.).

Zuidema, S.U.: De (on-)geloofwaardigheid van onze ekonomiese orde, Amsterdam 1970, 31 pp. geskryf n.a.l.v. Van Zuthem, H.J.: De Geloofwaardigheid van onze Ekonomiese Orde, Kampen 1969, 27 pp., (albei by E.B. en eg. by D.S.).

Zuidema, S.U.: De Revolutionaire Maatschappijkritiek van Herbert Marcuse, Amsterdam 1970, 205 pp. (by E.B. en D.S.).

(g) Owerheid en Ekonomie

Strauss, H.J.: Nie-staatlike owerheidstaak in beskawingsamehang, in : P.R., 2de, 3de en 4de kw.1965, pp.199-204 (by E.B. en D.S.).

1966, p. 2-3

geerte positie gekozen. Andere vragen echter bleven. Van deze nu was reeds zeer vroeg de belangrijkste die naar de verbouding van het universele (o. i. het wetmatige) en het individuele in de dingen, hier de subjecten. Op deze vraag gaven de subjectivisten reeds vóór SOCRATES in drieërlei zin bescheid. De oudste groep — de universalistische — achtte het individuele een uitlooper van het universele; een tweede, die iets later opkwam, poneerde, dat het wetmatige los van het individuele een eigen bestaan voeren zou; haar kan men daarom gevoegelijk partiël universalistisch noemen; de jongste groep eindelijk — de individualistische — stelde het individuele bestaan primair, het universele daarentegen secundair.

Welnu, in ieder van deze richtingen binnen het subjectivisme trapt men naast niet-mythologiseerende ook mythologiseerende concepties aan.

Wat de oudheid betreft moge hier voor het universalistische subjectivisme gewezen zijn op HESIODOS, den dichter van het niet-herolische epos, voor het partiële universalisme op de Orphiek met haar leer van den oermensch en den oorsprong van het raasverschil, en voor het individualistische subjectivisme op de élite-gedachte bij sophisten van het type KRITIAS en KALLIKLES.

In verband met de wijsbegeerte van onze tijd zijn vooral de laatste twee richtingen van belang.

Over haar dan ook in een volgend nummer iets meer.

D. H. TH. V.

HET WETSBEGRIIP IN DE ECONOMIE. ¹⁾

Een wezenlijk door het grondmotief der christelijke religie beheerschte beoefening der economische wetenschap mag zich verken tot het terrein der zgn. economische politiek. Begrijpen met een reformatie van de *grondwet* der economische theorie zelve.

Zulks is slechts mogelijk vanuit een schriftuurlijke visie op de geschapen werkelijkheid, waarin de plaats van het economisch aspect in de orde der aspecten wordt bepaald en tegelijk rekening wordt gehouden met de typische rol, welke de onderscheiden samenlevingskringen in het economisch aspect der werkelijkheid vervullen.

De plaats, die het economisch aspect naar zijn algemeene geaardheid in de orde der verschillende aspecten inneemt, drukt zich uit in zijn bijzondere (zgn. modale) structuur, waarin zich tegelijk de onherleidbare eigen-aard van het economisch leven en zijn onverbreekelijke samenhang met alle andere aspecten der werkelijkheid uitdrukken.

Het onderzoek naar deze (modale) structuur ontdekt ons ook het ware karakter van de *economische wetten*.

Zonder inzicht in de ware geaardheid dezer wetten, is een intrinsiek christelijke economische theorie niet mogelijk.

Het wetsbegrip in de economie is aantoonbaar afhankelijk van het religieuze uitgangspunt en de daarin gewortelde theoretische visie op de werkelijkheid.

Dit geldt zoowel voor de oudere opvatting der physiocraten en der klassieke school, welke aan de economische wetten het karakter van onverbreekelijke en voor alle tijden geldende natuurwetten toekende, als voor de meer moderne opvatting der Oostenrijksche school, die begon te onderscheiden tusschen de *exacte wetten der zuiver-economische theorie* en de *bloot empirische regelmatigheden of typische regelen* van het economisch gebeuren in de „*historische werkelijkheid*”. Het geldt zoowel voor de moderne opvatting der zgn. mathematische richting (SCHUMPETER, de school van LAUSANNE e. a.), welke in de economische wetten niets anders ziet dan mathe-

matische vergelijkingen voor de functioneele samenhangen der objectieve goederenquantiteiten, als voor de zgn. cultuurwetenschappelijke, sociologische opvatting van MAX WEBER en zijn school, die in de economische wetten nog slechts betrekkelijk willekeurig geconstrueerde „*ideaal-typische regels*” ziet, welke dienen om den rationeelen, doelmatigen zin van het subjectief economisch handelen te verstaan en daardoor in zijn waarschijnlijksten causalen afloop te verklaren. Het geldt evenzeer voor de moderne-phaenomenologische opvatting dezer wetten als „*wezenswetten*” van het „*economische zijn*” (JOSEPH BACK), als voor de oudere opvatting der Historische school, die het bestaan van economische wetten kortweg loochende en het economisch onderzoek in bloote beschrijving van de historisch-economische ontwikkeling liet opgaan.

De overheerschende richting in de moderne economie houdt nog immer vast aan een natuurwetenschappelijke onderzoeksmethode, die op een oorzakelijke verklaring der economische verschijnselen is gericht met uitschakeling van alle normatieve maatstaven.

Deze natuurwetenschappelijke opvatting der economische wetmatigheden komt echter in onverzoenlijken strijd met de normatieve geaardheid van het economisch aspect der werkelijkheid zelve. Reeds de door ieder noodzakelijkerwijs gehanteerde tegenstelling tusschen *economisch* en *non-economisch* handelen sluit in zich de gelding van wezenlijke *economische normen of waardeeringsregelen*. Het economisch *waardebegrip* is een door en door *normatief* begrip, dat in een natuurwetenschappelijke onderzoeksmethode geen zin heeft.

De gangbare natuurwetenschappelijke opvatting moet inderdaad vluchten in geconstrueerde „*ideale typen*” van een „*volkomen vrije concurrentie*” of een volstrekt gesloten monopoliepositie van den ondernemer. Eerst in de laatste jaren tracht men ook de zgn. *monopolistische concurrentie* in het onderzoek te betrekken (CHAMBERLIN, ROBINSON e. a.). Bij de geconstrueerde „*ideale typen*” vervalt schijnbaar de noodzakelijkheid met *economische normen* te opereeren, omdat men hier zich nu eenmaal buiten de *orde der werkelijkheid* heeft geplaatst en dus rustig kan opereeren met de fictie van den „*homo economicus*”, die zich met de natuur-noodzakelijkheid van een psychisch instinct uitsluitend door zijn eigenbelang laat leiden.

Anderzijds heeft de moderne theorie de opvatting van exacte wetten van *volstrekt algemeene geldigheid* in de „*zuivere theorie*” over de geheele linie prijsgegeven.

Onder den druk der „*historische critiek*” is men schijnbaar „*bescheidener*” geworden en houdt men nog slechts vast aan exacte wetten voor een bepaalde historisch-economische situatie.

Daarmede is echter tevens een waardevolle gedachte van den grondlegger der Oostenrijksche school CARL MENCER prijsgegeven, dat de exacte wetten der economie algemeen-geldigheid bezitten, inzoover zij niet op de empirische verschijnselen, maar op de „*Wirtschaftlichkeit*” als zoodanig van het menscheijk handelen betrekking hebben.

Deze gedachte won aan betekenis, inzoover MENCER erkende, dat deze wetten niet het karakter van „*natuurwetten*” konden dragen, maar dat zij moeten worden beschouwd als „*exakte Gesetze der ethischen Welt*”. De groote economie was hier inderdaad dicht genaderd tot het inzicht, dat de economische wetten *norm-karakter* moeten bezitten.

Hij heeft dit vruchtbaar inzicht echter niet doorgevoerd en zijn volgelingen (V. BÖHM-BAWECK, SAX e. a.) vervielen weer in de natuurwetenschappelijke denkwijze.

Op het standpunt van de Wijsbegeerte der Wetsidee moet echter worden vastgehouden aan de gedachte, dat er inderdaad economische wetmatigheden van algemeen-geldigheid bestaan, die in de structuur van het economisch aspect als zoodanig besloten en in de goddelijke scheppingsorde gewor-

¹⁾ Korte samenvatting van het referaat van Prof. Dr H. DOOYEWEERD op de jongste jaarvergadering.

teld zijn. Zij moeten uit de *geaardheid* van het economische als zoodanig worden opgespoord.

Bij de analyse van de *algemeene structuur* van het economisch aspect dient voor alles het *kern-moment* te worden opgespoord, dat aan dit aspect zijn onherleidbare geaardheid en eigenwettelijkheid waarborgt.

Dan dienen de zgn. *analogische of terugwijzende* momenten in deze structuur te worden geanalyseerd, die in het economisch aspect den innerlijken samenhang met alle *vroegere* aspecten der werkelijkheid waarborgen (dit zijn het aspect van omgang en verkeer, het taalaspect, het logisch aspect, het psychisch gevoelsaspect, het organisch levensaspect, het fysisch-chemisch aspect der beweging, het ruimtelijk aspect en het getalsaspect). En eindelijk de zgn. *anticiperende of vooruitwijzende* momenten in deze structuur, die in het economisch aspect zelve den innerlijken samenhang met de latere aspecten (het aesthetische, juridische, moreele en het geloofsaspect) handhaven en die ter laatste instantie den theoretischen blik richten op den religieuzen wortel van heel het economisch leven.

Bij deze analyse komen *algemeen-geldige* standen van zaken aan het licht, die in de gangbare economie doorlopend verwaarloosd zijn en die alleen bij een *schriftuurlijke* visie op de werkelijkheidsorde kunnen worden blootgelegd.

Deze schriftuurlijke werkelijkheidsvisie is daarom beslist superieur tegenover de humanistische, omdat zij, geleid door het grondmotief der Woord-openbaring, zoowel de *onherleidbaarheid en souvereiniteit in eigen kring* van het economisch aspect als zijn *onlosmakelijken samenhang met alle andere aspecten* der geschapen werkelijkheid in rekening stelt.

De problemen, die in de gangbare economische theorieën niet tot bevredigende solutie konden worden gebracht (als de verhouding van het eigenlijk economisch aspect tot het historisch, het psychologisch, het fysicaal en mathematisch gezichtspunt, de eigenlijke aard van het economisch *causaliteits- en evenwichtsbegrip*, het innerlijk karakter der „*economische toerekening*“, de eigenlijke aard van de „*economische waarde*“, de verhouding tusschen economie en recht, economie en moraal, economie en geloof) vinden hier een natuurlijke oplossing, die aan de orde der werkelijkheid zelve is georiënteerd.

De analyse van de structuur van het economisch aspect brengt voor alles op onweerlegbare wijze het *normatief* karakter der economische wetten aan het licht, die echter in de goddelijke orde der werkelijkheid ons slechts als *beginselen* voor de economische waardeering gegeven zijn.

Voor hun nadere concretiseering behoeven deze beginselen *menschelijke vormgeving*. Deze *vormgeving* is steeds in de historische cultuur-ontwikkeling gefundeerd en brengt dus het *variabel* moment in de *positieve* economische wetten (denk aan de ontwikkeling der productie-vormen).

Het normatief karakter der economische wetten sluit niet uit de mogelijkheid van een statistische beschrijving van regelmatigheden in het menselijk handelen in zijn economisch aspect. Die mogelijkheid bestaat voor *alle* normatieve aspecten van het menselijk handelen, doch is alleen op de *massale* verschijnselen toepasselijk. Maar de subjectieve menselijke gedragingen zelve blijven in haar economisch aspect ook in haar *regelmaat* niet los van *economische waardeeringsmaatstaven* te vatten. Vgl. b.v. de zgn. wet van GRESHAM: kwaad geld verdringt goed geld.

Het is immers op het eerste gezicht duidelijk, dat deze wet iederen wezenlijk natuurwetenschappelijken zin mist. Wat „goed“ en „kwaad“ geld beteekent, kan slechts onder aanlegging van economische normen worden uitgemaakt. En door een verbod van gouduitvoer en deviezen-controle heeft de overheid het tot op zekere hoogte in de hand, de verdringing van goed geld tegen te gaan, hetgeen bij een natuurwet uiteraard niet mogelijk zou zijn.

Steeds moet bij de opsporing der algemeen-geldige wetmatigheden, die in den aard van het economisch aspect als zoodanig zijn gegrond, voor oogen worden gehouden, dat een *zuiver economische werkelijkheid* niet bestaat, maar dat het menselijk handelen in zijn verhouding tot de goederen als zoodanig in *alle* aspecten der werkelijkheid zonder uitzondering fungeert. De economische normen betreffen slechts de *economische zijde* van dit handelen.

In de tweede plaats moet in de economische wetenschap profijt worden getrokken van het inzicht, dat de Wijsbegeerte der Wetsidee heeft geopend in de structuur der *subject-object relatie*.

De economische goederen zijn *economische objecten*, die als zoodanig slechts bestaanbaar zijn in hun structureele betrekking tot mogelijke *subjectief economische waardeering* van de zijde des menschen, maar toch *niet* tot subjectieve waarde-schattingen *herleidbaar* zijn.

Daarmede is principieel positie gekozen zoowel tegen de subjectivistische als tegen de objectivistische waarde-theorieën.

In de derde plaats moet in de economische theorie profijt worden getrokken van het inzicht, dat de Wijsbegeerte der Wetsidee heeft geopend in de *individualiteits-structuren der samenleving*.

Hiermede wordt een der neteligste problemen van de economische wetenschap, nl. *haar verhouding tot de sociologie*, in een wezenlijk nieuw licht gesteld.

Binnen de individualiteits-structuren der samenleving als die van gezin, staat, onderneming, markt enz. enz. zijn de onderscheiden aspecten der werkelijkheid op een typische wijze gegroepeerd tot een *individueel geheel*, waarbij in een bepaald normatief aspect de *typische bestemmingsfunctie* en in een ander de *typische fundeeringsfunctie* van den levenskring is besloten. Slechts een beperkt aantal der gedifferentieerde levenskringen (als onderneming, bedrijfstak, internationale handel en markt) zijn door een economische bestemmingsfunctie gequalificeerd.

Alle *georganiseerde* levenskringen (als staat, kerk, onderneming, vakorganisatie enz. enz.) zijn typisch *historisch gefundeerd* in een *machtsorganisatie* van eigen typische geaardheid. Dit geldt daarentegen niet voor de in de „natuur“ gefundeerde gemeenschappen als huwelijk, gezin en familie.

Het is wetenschappelijk ontoelaatbaar één dezer typische structuren als b.v. de „vrije markt“ of het „vrije bedrijf“ of den „staat“ tot *standaardtype* voor de economie te verheffen.

In elk dezer levenskringen gelden andere *typen* van economische wetten, die ook typische economische *vormgeving* krijgen. Dit doet echter niets af aan het feit, dat in al deze zeer uiteenlopende *typen* de *algemeene of modale wetmatigheid* van het economisch aspect gehandhaafd blijft.

Ook dient rekening te worden gehouden met de *historische differentieeringsnorm* voor de menselijke samenleving, die het *ontsluitingsproces* in de culturele ontwikkeling beheerscht. In een ongedifferentieerde, meer of min primitieve, structuur der samenleving moeten de economische wetten noodzakelijk ook in een nog ongedifferentieerden typischen vorm tot toepassing komen. Hier vinden wij nog nergens *typisch economisch gequalificeerde* levensvormen als vrije markt, vrije onderneming enz..

Het inzicht in den innerlijken aard en de onderlinge verplechting der gedifferentieerde levenskringen met de daardoor bepaalde typische sferen van het economisch leven, is van principieel belang ook voor de economische politiek, met name ook voor de zgn. *conjunctuur-politiek*, en voor het vraagstuk der *publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie* in zijn verhouding tot het *economisch terrein*. Het doet ons positie kiezen tegen iedere aantasting der souvereiniteit in eigen kring *ook op economisch gebied*.

teld zijn. Zij moeten uit de *geaardheid* van het economische als zoodanig worden opgespoord.

Bij de analyse van de *algemeene structuur* van het economisch aspect dient voor alles het *kern-moment* te worden opgespoord, dat aan dit aspect zijn onherleidbare geaardheid en eigenwettelijkheid waarborgt.

Dan dienen de zgn. *analogische of terugwijzende* momenten in deze structuur te worden geanalyseerd, die in het economisch aspect den innerlijken samenhang met alle *vroegere* aspecten der werkelijkheid waarborgen (dit zijn het aspect van omgang en verkeer, het taalaspect, het logisch aspect, het psychisch gevoelsaspect, het organisch levensaspect, het fysisch-chemisch aspect der beweging, het ruimtelijk aspect en het getalsaspect). En eindelijk de zgn. *anticiperende of vooruitwijzende* momenten in deze structuur, die in het economisch aspect zelve den innerlijken samenhang met de latere aspecten (het aesthetische, juridische, moreele en het geloofsaspect) handhaven en die ter laatste instantie den theoretischen blik richten op den religieuzen wortel van heel het economisch leven.

Bij deze analyse komen *algemeen-geldige* standen van zaken aan het licht, die in de gangbare economie doorlopend verwaarloosd zijn en die alleen bij een *schriftuurlijke* visie op de werkelijkheidsorde kunnen worden blootgelegd.

Deze schriftuurlijke werkelijkheidsvisie is daarom beslist superieur tegenover de humanistische, omdat zij, geleid door het grondmotief der Woord-openbaring, zoowel de *onherleidbaarheid* en *souvereiniteit in eigen kring* van het economisch aspect als zijn *onlosmakelijken samenhang met alle andere aspecten* der geschapen werkelijkheid in rekening stelt.

De problemen, die in de gangbare economische theorieën niet tot bevredigende solutie konden worden gebracht (als de verhouding van het eigenlijk economisch aspect tot het historisch, het psychologisch, het fysicaal en mathematisch gezichtspunt, de eigenlijke aard van het economisch *causali-teits- en evenwichtsbegrip*, het innerlijk karakter der „*economische toerekening*“, de eigenlijke aard van de „*economische waarde*“, de verhouding tusschen economie en recht, economie en moraal, economie en geloof) vinden hier een natuurlijke oplossing, die aan de orde der werkelijkheid zelve is georiënteerd.

De analyse van de structuur van het economisch aspect brengt voor alles op onweerlegbare wijze het *normatief* karakter der economische wetten aan het licht, die echter in de goddelijke orde der werkelijkheid ons slechts als *beginselen* voor de economische waardeering gegeven zijn.

Voor hun nadere concretiseering behoeven deze beginselen *menschelijke vormgeving*. Deze *vormgeving* is steeds in de historische cultuur-ontwikkeling gefundeerd en brengt dus het *variabel* moment in de *positieve* economische wetten (denk aan de ontwikkeling der productie-vormen).

Het normatief karakter der economische wetten sluit niet uit de mogelijkheid van een statistische beschrijving van regelmatigheden in het menselijk handelen in zijn economisch aspect. Die mogelijkheid bestaat voor *alle* normatieve aspecten van het menselijk handelen, doch is alleen op de *massale* verschijnselen toepasselijk. Maar de subjectieve menselijke gedragingen zelve blijven in haar economisch aspect ook in haar *regelmaat* niet los van *economische waardeeringsmaatstaven* te vatten. Vgl. b.v. de zgn. wet van GRESHAM: kwaad geld verdringt goed geld.

Het is immers op het eerste gezicht duidelijk, dat deze wet iederen wezenlijk natuurwetenschappelijken zin mist. Wat „goed“ en „kwaad“ geld beteekent, kan slechts onder aanlegging van economische normen worden uitgemaakt. En door een verbod van gouduitvoer en deviezen-controle heeft de overheid het tot op zekere hoogte in de hand, de verdringing van goed geld tegen te gaan, hetgeen bij een natuurwet uiteraard niet mogelijk zou zijn.

Steeds moet bij de opsporing der algemeen-geldige wetmatigheden, die in den aard van het economisch aspect als zoodanig zijn gegrond, voor oogen worden gehouden, dat een *zuiver economische werkelijkheid* niet bestaat, maar dat het menselijk handelen in zijn verhouding tot de goederen als zoodanig in *alle* aspecten der werkelijkheid zonder uitzondering fungeert. De economische normen betreffen slechts de *economische zijde* van dit handelen.

In de tweede plaats moet in de economische wetenschap profijt worden getrokken van het inzicht, dat de Wijsbegeerte der Wetsidee heeft geopend in de structuur der *subject-object relatie*.

De economische goederen zijn *economische objecten*, die als zoodanig slechts bestaanbaar zijn in hun structureele betrekking tot mogelijke *subjectief economische waardeering* van de zijde des menschen, maar toch *niet* tot subjectieve waarde-schattingen *herleidbaar* zijn.

Daarmede is principieel positie gekozen zoowel tegen de subjectivistische als tegen de objectivistische waarde-theorieën.

In de derde plaats moet in de economische theorie profijt worden getrokken van het inzicht, dat de Wijsbegeerte der Wetsidee heeft geopend in de *individualiteits-structuren der samenleving*.

Hiermede wordt een der neteligste problemen van de economische wetenschap, nl. *haar verhouding tot de sociologie*, in een wezenlijk nieuw licht gesteld.

Binnen de individualiteits-structuren der samenleving als die van gezin, staat, onderneming, markt enz. enz. zijn de onderscheiden aspecten der werkelijkheid op een typische wijze gegroepeerd tot een *individueel geheel*, waarbij in een bepaald normatief aspect de *typische bestemmingsfunctie* en in een ander de *typische fundeeringsfunctie* van den levenskring is besloten. Slechts een beperkt aantal der gedifferentieerde levenskringen (als onderneming, bedrijfstak, internationale handel en markt) zijn door een economische bestemmingsfunctie gequalificeerd.

Alle *georganiseerde* levenskringen (als staat, kerk, onderneming, vakorganisatie enz. enz.) zijn typisch *historisch gefundeerd* in een *machtsorganisatie* van eigen typische geaardheid. Dit geldt daarentegen niet voor de in de „natuur“ gefundeerde gemeenschappen als huwelijk, gezin en familie.

Het is wetenschappelijk ontoelbaar één dezer typische structuren als b.v. de „vrije markt“ of het „vrije bedrijf“ of den „staat“ tot *standaardtype* voor de economie te verheffen.

In elk dezer levenskringen gelden andere *typen* van economische wetten, die ook typische economische *vormgeving* krijgen. Dit doet echter niets af aan het feit, dat in al deze zeer uiteenlopende *typen* de *algemeene of modale wetmatigheid* van het economisch aspect gehandhaafd blijft.

Ook dient rekening te worden gehouden met de *historische differentieeringsnorm* voor de menselijke samenleving, die het *ontsluitingsproces* in de culturele ontwikkeling beheerscht. In een ongedifferentieerde, meer of min primitieve, structuur der samenleving moeten de economische wetten noodzakelijk ook in een nog ongedifferentieerden typischen vorm tot toepassing komen. Hier vinden wij nog nergens *typisch economisch gequalificeerde* levensvormen als vrije markt, vrije onderneming enz..

Het inzicht in den innerlijken aard en de onderlinge verplechting der gedifferentieerde levenskringen met de daardoor bepaalde typische sferen van het economisch leven, is van principieel belang ook voor de economische politiek, met name ook voor de zgn. *conjunctuur-politiek*, en voor het vraagstuk der *publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie* in zijn verhouding tot het *economisch terrein*. Het doet ons positie kiezen tegen iedere aantasting der soevereiniteit in eigen kring *ook op economisch gebied*.